

Amestec de curente contradictorii : G. Asaki ¹⁾

Este interesant să ne oprim, înainte de a studia evoluția spiritului critic, asupra unui personaj, care reprezintă tranziția dela lumea veche la cea nouă și în care, deci, s'au întâlnit și ciocnit tot felul de curente contradictorii. Este vorba de G. Asaki, una dintre marile figuri ale culturii românești.

Vom vedea că atitudinea sa este nehotărâtă și contradictorie : aci ne apare ca om vechiu, aci ca novator și, în această din urmă atitudine chiar, când ca un novator lipsit de orice spirit critic, când cu oarecare preocupări critice, dar contrazicându-se adesea asupra aceluiași lucru.

În *politică* Asaki este un om vechiu, un „conservator“. Cel mai însemnat eveniment politic, acela în care se concentrează toate aspirațiile oamenilor noi din epoca sa, acela care ne dă măsura, din acest punct de vedere, a tuturor oamenilor care au trăit pe atunci, este revoluția dela 1848: Asaki n'a sprijinit-o, mai mult, el a fost împotriva ei. În *Albina Românească* el nu se mărginește să ignoreze revoluția—ceea ce-i impunea cenzura rusească, de sigur—dar își manifestă aversiunea sa pentru acea mișcare.

Pentru dînsul, revoluționarii din Muntenia sînt niște tineri care, «pilduindu-se de cugetări vrednice de osindă, s'au fost abătut dela datoria ce au cătră ocîrmuire»; și tot așa și revoluționarii din Iași care au tulburat «liniștea de care, zice el, capitala noastră neînterupt se bucurase dela intronarea Prea Înaltului Domn Mihail G. Sturdza...» Iar față cu publicarea unui oarecare «ofs» al lui Mihail Sturza, reprezentantul intereselor politice rusești, Asaki scrie: „*Rusia a luat toate măsurile să nu răzbată anarhia în... provinciile otomane*“ ²⁾.

Dar acest om vechiu, în politică, a fost unul din cei mai de samă reprezentanți ai *introducerii* culturii apusene la noi, prin ziare, calendare (*calendarele, pe acea vreme, erau mijloc de*

1). Acest studiu face parte dintr-o serie, din care s'au mai publicat și altele în această revistă și care vor forma un volum ce va apare în cursul acestui an.

2). *Albina Românească*, 1848, 27 și 61.

reviste anuale) reviste, traducind, imitind, compilind din scriitorii străini de toate felurile;—prin școala sa de inginerie, prin rolul său oficial în organizarea școlilor în vremea lui Mihail Sturdza, prin cărțile didactice, etc. etc.

G. Asaki a fost un om foarte învățat,—făcuse școli serioase, nu era autodidact ca majoritatea contemporanilor săi,—în curent cu toate lucrurile din Apus, până și cu spiritismul, despre care scrie foiletoane¹⁾.

În 1839, se pune în fruntea unui comitet, pentru a traduce un lexicon din nemțește, arătând câtă nevoie au Români de cultură.—Chiar în primul număr al *Albinei Românești* (1829, 1 Iunie), în articolul-program, el declară că poporul român trebuie să se împărtășească de cultura Apusului înaintat, ba încă răpede, căci a întârziat:

„În zilele de acum oricare îmbunătățire și aflare a vreunii nații trece în posesia tuturor spre folosul oamenilor....” „Se cuvine cu îndoite pasuri și sîrguințe a ni porni spre cișligare în parte a celor întârziate”.

Și dacă din acest program, ar rezulta că Asaki e un novator exagerat, că vrea să introducă cât mai multă cultură apuseană cu putință, fără nici un discernământ, apoi de aiurea se poate vedea că el, și în această privință, are timidități care nu prea rimează cu cele ce și-a impus în programul activității sale culturale:

„Cultura și fericirea unui popor nu stă în schimbarea portului, în mania de a se lepăda de învechime și de a lua orice lucru străin și nou, ci în respectul aducerii aminte a strămoșilor”²⁾.

Acestea le spune cu ocazia constatării faptului că unia își schimbau numele adăogind la coadă un *escu, iu, adi, ici...* În aceste rînduri, Asaki, cum vedeți, apare într'un fel de atitudine critică, dar mai mult ca reacționar, căci acum definește cultura numai ca un cult al strămoșilor.

Dealtmintrelea, atitudinea sa față de reprezentanții curentului critic (cași a acestora față de dînsul) este binevoitoare: Cînd, în 1840, apare *Dacia literară* a lui Kogălniceanu, Asaki salută această apariție, nu-i vorbă, fără mare entuziasm, probabil pentrucă această revistă reprezenta un curent pe care el nu-l prea înțelegea; probabil și pentrucă, deși *Dacia literară* îl lauda în unele privinți, îl și ataca: direct, pentru caracterul prea exclusiv moldovenesc al *Albinei*; indirect, prin înviuirea adusă publicațiilor românești în genere (deci și *Albinei*, care o merita cu prisos) că se mulțumesc numai cu traduceri din limbi străine fără nici un interes pentru Români³⁾.—înviuire pe care Kogălniceanu o reeditează și în *Propășirea* din 1844.

1). *Gazeta de Moldova*, 1853, 13.

2). *Albina Românească*, 1843, 55.

3). *Dacia literară*, 1840, introducere.

Tot bine primește Asaki și apariția *Repertoriului dramatic* al lui Alecsandri, un alt reprezentant al curentului critic și al cărui acest Repertoriu chiar era o manifestare de critică a aproape tuturor curentelor sociale ale vremii. Ba, cu această ocazie, Asaki, accentuând din nou asupra necesității culturii apusene, ne arată și înțiruirea ei asupra dezvoltării spiritului național, cit și asupra dezvoltării literaturii originale românești:

„Înfurcarea secolului au desleptat un spirit amorțit, cu sentimentul naționalității s'au dezvoltat la noi și elementele literaturii”.¹⁾

de unde se vede că acest om care, cum s'a văzut, recomanda respectul memoriei strămoșilor ca adevărata cultură, nu se poate împiedeca să nu recunoască că influența apuseană și naționalism românesc sînt fenomene concomitante. — ceea ce, am văzut, o spune și A. Russo, ceea ce vom să dovedim și noi.

Așa dar, până aici, vedem pe Asaki ca om vechiu cînd e vorba de mișcarea politică din vremea sa, iar cînd e vorba de „cultură” în general, îl vedem cînd novator exagerat, cînd om vechiu, și rar în acea atitudine mijlocie, care e cea critică.

Prin urmare constatăm, chiar de pe acuma, că el n'a avut un punct de vedere sigur, o concepție unitară asupra vieții. De aceea, cum încă vom mai vedea, nu-i putem clasifica în nici o școală; și de aceea el este izolat, afară decît dacă nu considerăm ca „școală” a sa pe oameni ca Gusti, Săulescu... Dar acești scriitori au fost cu totul neînsemnați, fără personalitate, și-i vom considera aici ca purtători ai cuvîntului lui Asaki.

Dacă Asaki n'a știut bine ce vrea în privința culturii în general, cu atîta mai puțin va avea o atitudine hotărîtă față cu diferitele probleme ale culturii în special, și mai ales față cu cele două probleme principale, ce se puneau în acea vreme: limba literară și literatura națională.

În privința limbii, într'un vechiu număr din *Albina românească*, Asaki spune:

„Sfezite și controversate asupra formelor limbii sînt intempestive și insorb timpul prețios... Sînt unia „care se par îndatoriți” a aduce pe romînie străine idiotisme și construcții” (se referă mai ales la traducători)... „Fondosul limbii noastre, ce pe aiurea se caută este în sfînta scriptură”, cătră care „adaogă-se îmbunătățirile cerute după un metod simplu, și care s'ar cuveni a se legiui de cătră un giudeț Amfiction, ce se poate închea din gramaticii Romîni a Transilvaniei, a Țării Romînești și a Moldovei”.²⁾

În altă parte³⁾ se spune că „stropiarea” limbii, căreia i se siluește geniul, samănă cu o fată mare de la țară, naivă, adusă la oraș, sulemenită, îmănușată, „trasă în toate părțile de Nemți, Greci, Franceji”.

1). *Gazeta de Moldova*, 1852, 20.

2) 1839, 12.

3) 1839, 75.

Așa dar, aci, opoziție împotriva acelor sisteme lingvistice care voiau să „stropieze” limba, recomandarea cărților bisericești ca bază a limbii literare,—prin urmare o atitudine cuminte, aproape ca și a școlii critice moldovenesti; dar *totodată* propunerea *raționalistă* ca un „tribunal” de linguiști să decreteze „îmbunătățirile” limbii.

Această contradicție între tendinți nu se va rezolva niciodată în spiritul lui Asaki.

Într'un loc ¹⁾ Asaki declară că scopul literațiilor este de „a nimeri formele și stilul limbii” și, pentru aceasta, trebuie a respecta limba cărților bisericești, ca să nu avem o limbă bisericească, înțeleasă de toți, și trei limbi provinciale; în 1847 ²⁾, într'un fel de manifest lingvistic, Asaki spune că foile (ziarele) au menirea de a forma limba, și foile „se'mpart la noi, zice el, în sisteme de conservativi, de radicali și de cumpenitori sau de juste milieu”. — și el declară, ca și C. Negruzzi cu trei ani înainte ³⁾, că „părtinește acestei din urmă sisteme”. — Asaki face, tot aici, și propuneri detaliate; el o de părere să se reinvie cuvinte din cărțile bisericești, din manuscrise și să se ia cuvinte din limba populară.—Cum vedeți, aci parcă ne-ar vorbi Alecu Russo; nu lipsește nici poporanismul.—Dar imediat cere alungarea cuvintelor străine, „deși vechi în limbă”, căci.... «abuzul» vechiu e tot abuz. Ba încă recomandă modul cum s'a format limba literară grecească modernă care, zice el, va produce „capodopere”. (Se știe ce «capodopere» a produs!). Și iată-l, deci, vorbind ca Laurian, după ce, în același articol, vorbise ca Alecu Russo...

Dar Asaki face propuneri care îl fac și un predecesor al lui Aruze Pumnul. Tot în acest articol din 1847 (ca și în unul din 1842, 16), el recomandă, pe lângă alte izvoare de formare a cuvintelor necesare limbii, și compunerea de cuvinte nouă din rădăcini românești, pe baza principiului analogiei, ridicându-se, ca și Pumnul mai târziu, împotriva „latinismului, italianismului, galicismului”...

Și dacă aici se ridică împotriva latinismului, cum se ridică aiurea în *Albina* ⁴⁾ colaboratorul său D. Gusti,—apoi în alt număr (61) al *Albinei* din același an, e laudat Eliade pentru că, în *Curierul românesc*, curăță limba de cuvinte „străine” și pune în loc «romane»; iar aiurea ⁵⁾ vorbește despre «astă frumoasă a noastră limbă romană, pe care cîțiva farisei literari voesc a o arăta chiar *dacă*» (comparați cu iubirea lui A. Russo pentru *dacismul* Romînilor).—Iar ceva mai târziu ⁶⁾, Asake, care vorbea,

1) *Albina romînească*, 1839, 59.

2) „ ”, 1847, 3.

3) Vezi mai departe, în capitolul *Primul junimist*, cum clasifică Negruzzi curentele lingvistice ca și Asaki. (Acest capitol a fost publicat în „V. R.” I, 3).

4) 1847, 50.

5) *Albina romînească*, 1847, 98.

6) „ ”, 1848, 2.

cum ați văzut mai sus, de respectarea limbii bisericești, cîntă acuma marele merit al lui Eliade, pentru că acesta vrea să schimbe limba, s'o readucă la limba „vorbită de oamenii lui Traian“.

Nu mai citez și alte locuri, ca prefața dela *Poeziile sale* din 1836, etc, unde vom găsi și alte propuneri care se contrazic și între sine și cu cele citate până aici...

Așa dar Asaki a îmbrățișat toate curenteles și nici unul. Cel mult constatăm că două lucruri—deși combătute prin altele—revin mai des sub pana lui Asaki: *limba bisericească și analogă* (pumnismul), ca izvoare ale limbii literare...

În practică, însă, în limba scrisă de el, n'a respectat, cum era de așteptat, nici un principiu. căci s'a ținut de mai multe, deș nu de toate principiile pe care le-a susținut teoreticește, ceea ce ar fi fost imposibil.

Nu am de gînd să analizez aici limba pe cari o scria Asaki și nici nu poate intra aceasta în cadrul studiului nostru. Dar oricine a cetit ceva din acest autor, știe că el are o limbă a sa, caracteristică, care, ca tot restul, samănă cu a multor scriitori, fără să samene cu a vreunui în așa chip ca să-l putem clasifica într'o categorie. El nu scrie nici vechea limbă literară bisericească ca Veniamin Kostaki, nici limba boerească a vremii sale ca Vasile Draghici, traducătorul lui Robinson Crusoe, nici jargonul latinist al lui Laurian, nici acel italianist al lui Eliade, nici limba nouă literară—aceea care a triumfat, pe care o scriem azi—a lui C. Negruzzi...

El întrebuițează unele expresii și dela unii și dela alții, plus arhaisme reînviaste de el, ori de școlarii săi,—însă, în orice ca, prin limba, pe care o întrebuițează, trebuie să-l caracterizăm ca pe un om vechiu, căci limba sa, dacă e vorba s'o punem, cu aproximație, într'o categorie, e mai degrabă limba boerească a vremii sale, foarte deosebită de limba nouă — și fără vjor, căci era artificială—a unui Eliade; foarte deosebită de limba nouă—cu viitor, căci era alcătuită așa cum a fost firește sfie alcătuită—a unui C. Negruzzi... E, am zice, atît de rămas în urmă, în această privință, încît, cînd e vorba să ortografizeze cea cu litere latine, dibuește, în deosebire de alții, scriind, cum observă Kogălniceanu ¹⁾ sunetul *ca*, de pildă, «cînd cu *tch* (Tche-ta albă—Cetatea albă), cînd cu *ts* (Scaritzica—Scăricica), cînd *cca* (Czeribouco—Ceribucul), cînd cu *ci* (Bistriciora—Bistricioara), în vreme ce numai această de pe urmă transcripție este bună“...

Și dacă, din toate aceste manifestări, Asaki ne apare ca o decție de tendinți contradictorii,—apoi vom vedea că și în „literatură“ tendințile sale sînt tot așa.

Dar, aci, trebuie să deosebim pe propagandistul literaturii e autorul de literatură, căci el a fost și una și alta, și poet și „ndrumător“...

1) *Dacia literară*. 1840 p. 213.

Să-l vedem în primul ipostas.

„Această plecare către versuire, să însumăm și între Romîni, zice el, mai ales decînd raza culturii au început a ni lumina“¹⁾. Căci „omul literat“ trebuie să fie, după el, cunoscător de toate și inspirat de pretutîndene²⁾, ceea ce ne arată că, în această privință, Asaki era mai nou și mai luminat decît unii contemporani de ai noștri cari, sub pretext de a feri geniul național de pervertire și «înstrăinare», au recomandat scriitorilor romîni să nu facă cunoștință cu literaturile străine!—Iar cînd e vorba ce anume literatură străină să servească scriitorilor romîni ca model, Asaki, care învățase la Roma și scrisese și în italianește, o recomandă pe cea italiană și se declară împotriva celei franceze.³⁾

Dar, deși Asaki, cum s'a văzut mai sus, spune că una din binefacerile culturii străine este și dezvoltarea spiritului de naționalitate, care face să se dezvoite literatura națională; deși laudă pe Alecsandri pentru colecția de poezii populare, al căreia folos îl pricepe⁴⁾ (se știe că și el, în tinerete, a cules poezii populare, dar mai apoi nu s'a mai ocupat cu acest lucru, ne simțîndu-i toată importantă); deși, deci, s'ar părea că el ar poseda premisele, din care să tragă aceleași concluzii cași școala critică moldovească;— totuși se face, pe dreptul, vinovat de imputarea ce i-o aduce Kogălniceanu că traduce numai, lucruri ce nu interesează pe Romîni, imputare pe care i-o face și un cetitor (din Roman) care găsește că Albina n'are foiletoane originale⁵⁾. Și mai e de observat că, în „cronicile teatrale“ ale Albinei, după invinuirile lui Kogălniceanu, în vremea propagandei școlii critice în favoarea *naționalizării* literaturii,— în acele cronici, zicem, nu se atacă de loc multele și proastele piese străine care se jucau în Iași și nu se arată dorința unei literaturi dramatice originale⁶⁾.

Iar din alt punct de vedere, al simțului critic față cu valoarea unei opere de artă, Asaki dovedește că are puțin simț și se pare, dacă ținem în seamă inferioritatea versurilor din *Albina* și calitatea acelor care le făceau, că Asaki, cași Eliade, era de principiu: „Băeți, scrieți, numai scrieți“... Cași în privința traducerilor, și în privința literaturii romînești, Asaki e prea nou; el e un reprezentant a ceea ce s'a numit „epoca eroică“, —cuvînt impropriu, căci am avut un *curent* eroic, și nu o epocă, de oarece, cum se va vedea imediat, *curentul critic* s'a născut odată cu cel eroic...

1) *Poezii* a lui Aga Asaki, Esii, 1836. Înainte-Cuvînt.

2) *Albina rominească*, 1839, 12.

3) *Gazeta de Moldova*, 1853, 40. Același lucru în *Proimul dela Cu-legere de Poezii*, II, 1854, p. 6.

4) *Gazeta de Moldova*, 1852, 20.

5) *Albina rominească*, 1846, 1.

6) Vezi mai departe, cum V. Alexandri nu se poate stăpîni de a nu pune și în gura lui Iorgu dela Sadagura părerile sale proprii în privința necesității unui teatru național. (Acest capitol a fost publicat în „V. R.“ I, 4)

Dar dacă, în activitatea sa de propagare a culturii literare, Asaki e prea nou „eroic”, — în literatura pe care o crează însuși, găsim iar acel amestec de curente, pe care l'am găsit până aicea în activitatea sa.

Nu am să vorbesc despre operele literare ale lui Asaki, căci acest lucru nu intră în cadrul studiului de față. Mă mărginesc să amintesc că G. Asaki e contemporan cu două faze ale literaturii românești din veacul al XIX-lea : cu prima fază a acestei literaturi, s'o numim faza Konachi și cu a doua, s'o numim faza Alecsandri. Ambele faze sînt datorite unor influențe străine și se definesc prin aceste influențe. Prima fază, a lui Konaki, e datorită influenței literaturii clasice decadente franceze și a literaturii neo-grecești, care samănă cu prima ; e vremea sentimentalității fals-exagerate, a abstracțiunilor personificate, a mitologismului, a subiectelor fără legătură cu viața contemporană, a cîntării trecutului antic, etc. A doua fază e datorită influenței literaturii romantice franceze, — Hugo, Lamartine — nouă pe atunci : sentimentalism puternic, culoare vie, dezgroparea trecutului *național*, deci medieval, etc...

Și, cine a citit pe Asaki, știe că el are puncte de contact și cu Konaki (influența vechei literaturi franceze, sentimentalism fals exagerat, mitologism, manierism, versificația, etc) sau cu I. Văcăroscu (aceleași lucruri, plus un fel de latinism poetic : Traian, Dochia la Asaki) și, pe de altă parte, cu Alecsandri, Bolintineanu (dezgroparea trecutului național, în nuvele și poezii, patriotismul în literatură, influența lui Hugo și Lamartine ; „balade” ; „legende”, etc).

Numai limba în care scrie e, cum am spus mai sus, mai veche decît a romanticilor, mai în spre limba lui Konaki, dar nu așa de bună, s'o spunem în treacăt, ca a acestuia.

Așa dar, Asaki e un om vechiu în politică ; un om nou ca introducător al culturii, deși nehotărit, teoreticește, în privința rolului ei la noi ; un om absolut nehotărit în privința curentelor lingvistice ; un novator lipsit de orice spirit critic, ca propagator al literaturii europene ; un om care, în literatura sa proprie, face parte din două faze deosebite și contrare ; un om care, în limba pe care o scrie, e mai degrabă un om vechiu...

Și încă un cuvînt.

Asaki a fost comparat întotdeauna cu Eliade Rădulescu. E justă comparația ?

E justă, numai ca introducător al culturii europene : ziare, reviste, traduceri, teatru etc. Din acest punct de vedere — numai — Asaki acopere nu numai activitatea lui Eliade, dar și o parte din a lui Gh. Lazăr : cași acesta, el înființează prima școală românească specială, cea de inginerie. Eliade, în vremea de care vorbim, a fost un revoluționar în politică, un italianist în lingvistică. — Dacă, mai târziu, devine reacționar, apoi aceasta e tot o „noutate”, căci reacționarismul său e tot o transplantare din Apus : el pleacă de la teorii apusene, în reacționarismul său, nu dela

considerații concrete asupra țării sale... Cine, azi, ar fi, de pildă, pentru introducerea majoratului la țărani, cum a propus d. P. Carp, — deși ar fi reacționar, în el n'ar vorbi glasul tradiției rominești, acela n'ar fi un om „vechiu”, și cu atât mai puțin un spirit „critic”, în înțelesul ce-l dăm aci acestui cuvânt, adică un om care, în introducerea culturii străine, ține samă de starea de fapt a țării sale, — căci în tradiția, obiceiul și psihologia țaranului român este, mai degrabă, *minoratul*...

■
Dacă ceea ce a fost nou în Asaki i-ar fi slujit să facă selecție în ceea ce a fost vechiu în el, și aceasta după o normă ce ar fi izvorât dintr'o concepție unitară teoretică asupra vieții, el ar fi putut fi începătorul școlii critice moldovenesti. Dar acest rol revine altora, dintre care unii, ca A. Russo și M. Kogălniceanu, au avut o concepție absolut unitară asupra vieții, — alții, ca C. Negruzzi, d. Maiorescu și chiar și Alexandri, mai puțin unitară, contradicția ne manifestându-se însă, la aceștia, în acelaș domeniu, ci dela domeniu la domeniu și anume dela politică la cultură (Alexandri, însă se contrazice și în acelaș domeniu, al politicii, dar nu în aceiași vreme, ci în două epoce deosebite ale vieții sale, ceea ce-l face ca, în prima epocă, să nu se contrazică). Dar despre acestea, vom vorbi pe larg în cele ce urmează.

G. Ibrăileanu